

Ubrání se Evropa bez Američanů? Úvahy o evropské bezpečnosti „dvacet let poté“

Před dvaceti lety jsme se nejen „navrátili do Evropy“, ale také začali usilovat o své místo v transatlantickém společenství, které pro nás symbolizovalo především členství v Severoatlantické alianci. Z časového hlediska se nám to podařilo za poměrně krátkou dobu deseti let. S odstupem dalších deseti let se ale zdá, že jsme v březnu 1999 vlastně vstupovali do ještě svým způsobem „starého NATO“ omlazeného o tři středoevropské členy. Jeho skutečný přerod začal až záhy po našem vstupu vojenskou operací v Jugoslávii, která fakticky odstartovala kaskádu změn v postavení, cílech a úkolech této nejsilnější vojenskopolitické organizace ve světě.

11. září 2001 bylo dalším symbolickým mezníkem. A v „postbipolárním“ světě to začalo v transatlantickém společenství mezi Spojenými státy a Evropou skřípat. Především od nástupu administrativy prezidenta George W. Bushe mladšího začali Američané dávat Evropě najevo, že se jim nezamlouvá, jak se staví ke světové bezpečnosti. Řečeno méně diplomaticky, vyčítají jí, že málo dotuje vojenské rozpočty a s čím dál menším nadšením posílá své vojáky do zahraničních misí.

Evropské země jim nezůstávají nic dlužny a k jejich vojenským aktivitám se často stavějí rezervovaně. Především v minulých osmi letech to ale nebylo ani tak projevem antiamerikanismu, jako spíše vyjádřením nesouhlasu s bezpečnostní strategií bývalého amerického prezidenta.

Nyní je George Bush a jeho tým s výjimkou ministra obrany Roberta Gatese mimo vrcholnou politickou scénu. Nová administrativa Baracka Obamy přesto stále usiluje o to, aby se Evropa a Evropská unie postaraly o bezpečnost svého kontinentu především samy. A to i proto, že hlavní americké zájmy dnes stále více leží v Asii. Konečně státní tajemnice Hillary Clintonová to svou první oficiální cestou ve funkci do Japonska, Indonésie, Jižní Koreje a Číny dala téměř bezprecedentně najevo.

Evropa to zatím bere na vědomí tím, že v nestabilním světě sází převážně na „soft power“, tedy hezky česky řečeno „měkkou sílu“, tzn. preferuje nevojenské nástroje řešení konfliktů, jakými jsou rozvojová a humanitární pomoc, zajišťování „human security“ (bezpečnosti lidí a jejich životů) a odvracení bezpečnostních konfliktů řešením jejich sociálních, ekonomických, etnických, náboženských aj. příčin. Spoléhat se ale pouze na „soft power“ v dnešním konfliktním světě nestačí. Pro Evropu obklopenou zónami nestability na Blízkém východě a na Kavkaze a s jednou zónou bezpečnostní nestability přímo uvnitř sebe – v Kosovu, navíc konfrontovanou se stále aktuálním nebezpečím terorismu, to platí také.

Je Evropa těmto hrozbám a mnoha dalším i budoucím schopna čelit sama? A to v situaci, kdy Spojené státy, které byly významným garantem evropské bezpečnosti po celých šest desítek poválečných let, jsou ekonomickou a finanční krizí a konfliktem v Afghánistánu (včetně dosud neskončeného napětí v Pákistánu) a v Iráku oslabeny a navíc u nich dochází ke změně strategických priorit? Nezajímá je přitom logicky až tak moc Evropa jako spíš Asie, kde jsou konfrontovány se vzrůstajícím politickým, ekonomickým a vojenským vlivem Číny

a vynořující se (zatím) regionální velmocí Indií? Evropa se tak opravdu v oblasti bezpečnosti a obrany více než dříve bude muset spoléhat sama na sebe.

Neklidná sousedství

V útvaru perspektivních studií Evropské komise byla v roce 1999 jako výsledek dvouletého analytického, syntetického a prognostického úsilí osmi desítek odborníků zpracována v pěti scénářích vize o budoucnosti našeho kontinentu Evropa 2010. O svízelnosti jejich úsilí svědčí, že jako motto práce si zvolili výrok Argentince Jorge Luise Borgese, jednoho ze zakladatelů tzv. magického realismu v literatuře: *„Každá epocha je epochou přechodu. O budoucnosti, či spíše o budoucnostech, víme pouze jediné: nebude vypadat jako současnost.“*

Evropa je na začátku třetího tisíciletí před mnoha problémy. Jednou z příčin je rychlá změna společenských hodnot a tradic. To vyžaduje i rychlejší a kvalifikovanější reakce na jejich řešení, optimalizaci rozhodovacích procesů, zvláště na vyšších úrovních řízení. Tomu ale neodpovídá kvalita analytických a prognostických činností. Cílem projektu Evropa 2010 bylo vytvořit soubor vzájemně souvisejících studií koherentních a k přemýšlení provokujících představ o budoucnosti Evropy. Jako zdroj problémů autoři uváděli hrozby a možnosti nových technologií. Speciálně se zabývali i charakterem bezpečnostních trendů: *„... vznik nových bezpečnostních hrozeb je odlišné povahy v tom smyslu, že jsou převážně důsledkem událostí způsobených člověkem, dochází k nim v určitém časovém momentu, a mohou proto být politickými rozhodnutími ovlivněny snáze.“*

Riziková strategie jediné supervelmoci

Na změnu bezpečnostních hrozeb reagovaly na počátku 21. století Spojené státy novou **Národní bezpečnostní strategií USA (NBS)**. Ta zachovávala kontinuitu americké zahraniční a bezpečnostní politiky i reagovala na posílení mezinárodního terorismu. Nebyla neočekávaná. Měla zajistit zvládnutí nových bezpečnostních rizik ohrožujících USA včetně prolínání vnitřní a zahraniční politiky s přijetím teorie preventivních válek, a zároveň udržet výjimečné postavení USA ve světě s důrazem na hodnotu svobody trhu. Měla zajistit, aby svět nežil ve strachu. Vycházela z vnímání bezpečnostní hrozby a aktivní reakce na ni. Bylo ji možné vyjádřit takto: **čím větší je hrozba, tím větší je riziko nečinnosti**. Důsledkem byla preference vojenské síly před diplomacií. NBS se stala výzvou evropským zemím, které vůči americkému unilateralismu a hegemonismu musely hledat cesty, jak zajistit návrat USA k multilaterálním vazbám. Muselo se to ovšem stát americkým rozhodnutím.

Přijetí nové NBS nebylo izolovaným činem. Došlo k negativnímu synergickému efektu, k němuž je nutné přičíst záporný postoj USA k zákazu nášlapných min, odmítnutí kjótského protokolu, rozhodnutí zrušit smlouvu s Ruskem o protiraketové obraně, snahu vyhnout se postihům amerických občanů Mezinárodním trestním tribunálem i neamerickými soudy, rychlé sbližování s tzv. *pivotními* státy v souvislosti s útokem na Afghánistán a Irák. Tedy s takovými státy, které nějak mohou ovlivnit výsledky těchto ozbrojených střetnutí, a to bez ohledu na jejich politické režimy. Tendence Američanů rozhodovat o strategických bezpečnostních otázkách samostatně posilovalo vědomí světa o „Pax Americana“ nebo o „strong world leadership“ – jejich „pevném vedení světa“. Barack Obama se netají tím, že USA pod jeho vedením budou usilovat o totéž, ale jinou strategií a jinými metodami.

Evropská dilemata

Mementem pro Evropu se stal na sklonku minulého století konflikt v Jugoslávii. Ukázal, že Evropa není schopna vést velké vojenské operace, zvláště pokud jde o zpravodajské informace, prostředky komunikace a velení, použití leteckých sil, strategickou leteckou přepravu, logistickou podporu atd. To ve svém důsledku vedlo k posílení dominantního postavení USA v NATO, což bylo v rozporu se zájmy zvláště Francie a Německa.

Reakce EU byla jednoznačná: orientace na dostatečné vojenské kapacity, které by umožnily při mezinárodní krizi vlastní vojenskou akci bez nutnosti ji podmínit akcí NATO. Postupně byl vytvořen potřebný institucionální základ pro **evropskou bezpečnostní a obrannou politiku (EBOP)** v podobě zásadních politických rozhodnutí v Evropské radě, což se následně odrazilo ve vytvoření orgánů politicko-strategického vedení a v postupném formování vlastních vojenských sil EU. Tento proces je limitován politickými spory mezi členskými státy EU o způsobu řízení těchto sil a o jejich určení a neochotou reálně zvyšovat obranné výdaje nebo je alespoň ve vzájemné spolupráci efektivně využívat. Tato situace se mj. vytvořila i jako důsledek rozšíření EU o deset zemí střední a východní Evropy. Retardačním prvkem byla i byrokratizace procesu, tj. primárně vytváření institucí EBOP místo budování reálných vojenských kapacit. To se stalo teprve vytvářením EU Battle Groups (bojových uskupení).

Přesto mezi některými politiky a bezpečnostními a vojenskými experty trvá skepse k minulému i budoucímu rozšiřování unie. Jsou ochotni nanejvýš připustit přínos členství Polska, České republiky, Slovenska a Maďarska. Konečně s podobnými skeptickými soudy se můžeme setkat i pokud jde o rozšiřování Severoatlantické aliance.

Není prevence jako prevence

Jedenáct let po zahájení úsilí o větší vojenskou emancipaci se nicméně může integrovaná Evropa řídit strategickou vizí, jejímž základem je evropská bezpečnostní strategie schválená summitem EU v prosinci 2003. Představuje alternativu národní bezpečnostní strategii USA. EU nevyloučila větší použití vojenské síly ve srovnání s minulostí, ale zároveň zdůraznila nutnost řešit většinu bezpečnostních problémů ve světě na širším než jen vojenském základě. Preventivní zásahy ve srovnání s USA orientuje především na terorismus. Záměry EU pochopil Gustav Lindstrom, když zpochybnil mýtus, že Evropané váhají použít v boji terorismu vojenskou sílu; rozdíl ve skutečnosti spočívá v tom, že Evropané považují vojenské řešení za jedno z možných, ale ne za jediné nebo nejvhodnější.

Jak uvádí v interní studii o vztazích USA a Evropy historik Jan Eichler, zpracováním a schválením vlastní bezpečnostní strategie EU potvrdila odhodlání skoncovat s tím, že byla považována za velmoc ekonomického, ale ne bezpečnostního rozměru. Dala najevo odhodlání vystupovat jako svého druhu velmoc, která klade důraz na globální přístupy k zajišťování bezpečnosti, a proto svou bezpečnostní strategii nekoncepčuje jako doktrínu vojenské intervence. Jasně se odlišila od USA, neboť „nesdílí americkou ideologii *rogue states* a osy zla, ani její posedlost vojenskými technologiemi jakožto odpovědí na nové hrozby“. Klade naopak větší důraz na preventivní politické a ekonomické působení a na politické řešení konfliktů.

K pochopení rozdílů je možné uvést i názor Ivo Daaldera a Jamese Lindsaye z Brookingsova institutu, že Bushova vláda zvolila hegemonistickou a unilateralistickou politiku, která se zakládá na přesvědčení, že USA jsou natolik silné, že své zahraničněpolitické cíle mohou stanovit a dosahovat bez ohledu na ostatní státy. Naproti tomu většina Evropanů se zaměřuje

spíše na globalismus, na mezinárodní spolupráci při dlouhodobém boji proti hrozbě terorismu. Martin Ortega z Institutu bezpečnostních studií EU uvádí, že USA kladou velký důraz na tvrdou linii a na použití ozbrojených sil, zatímco Evropané upřednostňují dialog, politická jednání a trpělivé hledání kompromisů.

Evropa má ale předpoklady být silná i vojensky. Vojenské rozpočty členských zemí EU dosahují částky 160 miliard euro. Je to sice podstatně méně než vydávají USA (nyní 607 miliard USD), ale Evropa je schopna efektivněji používat rozvojovou pomoc (podílí se na jejím poskytování v celosvětovém měřítku dvoutřetinově) k udržování a posilování globální stability především v ekonomice, životním prostředí, v sociální a zdravotní politice, migraci a kultuře.

Obává-li se řada politiků, odborníků a komentátorů, že pokud se Evropa bude více vojensky osamostatňovat, může to vést i k vyšším vojenským výdajům, a tím i k ohrožení sociálního státu, nemusí se tak nutně stát. Nejde ani tak o vyšší výdaje jako o jejich efektivní využití. Američané vydávají finanční prostředky pro tento účel až s pětinasobnou efektivitou. Evropě nechybějí peníze, ale jejich účelné využívání, což přetrvává již delší dobu. Na prvním místě se to týká výzkumu, vývoje a výroby zbraňových systémů, např. se pracuje na několika projektech stíhacích letadel a jiných zbraní. Podobně je tomu i při vytváření speciálních vojenských sil. K efektivnosti vojenských výdajů by přispělo vytvoření evropské armády, o jejíž vzniku hovořila i německá kancléřka Angela Merkelová. Může to znít jako science-fiction, ale právě ekonomická realita může dát procesu vytváření evropské armády jasné kontury.

Odlišný charakter evropské armády

Evropská armáda by měla poněkud odlišný charakter a strukturu, než mají národní armády současnosti. Vyplývá to z Doktríny lidské bezpečnosti pro Evropu, která byla zpracována v roce 2004 skupinou předních evropských bezpečnostních expertů pod vedením Marie Káldorové z London School of Economics na vyžádání Javiera Solany, vysokého představitele pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU. Doktrína konstatuje, že **občané Evropy se nemohou oddělit od bezpečnosti lidí kdekoli ve světě**, a proto má EU zásadní zájem na rozvíjení kapacit a schopností, které by přispívaly ke globální lidské bezpečnosti.

Dokument mj. počítá se zřízením sboru rychlé reakce na podporu lidské bezpečnosti, jehož součástí by byly vojenské složky i složka civilní zahrnující policisty, právníky, osoby pověřené dohledem nad dodržováním lidských práv, daňové a celní úředníky, distributory humanitární pomoci, lékaře, zdravotníky atd. Primárním cílem jeho činnosti má být podpora postkonfliktní stabilizace v regionech. Jedná se o znovunastolení práva a pořádku, rekonstrukci státní moci, humanitární pomoc, odzbrojení, demobilizaci a reintegraci, zajištění přechodného výkonu spravedlnosti, budování institucí státu, podporu občanské společnosti, zajištění činnosti nezávislých médií a školského systému atd. Naplněním těchto úkolů se může podařit vyhrát nelehkou bitvu o „mysl a srdce“ lidí v konfliktních regionech. Tento koncept se v současnosti fakticky krok za krokem realizuje ve formě provinčních rekonstrukčních týmů působících v Afghánistánu.

USA, Evropa a Rusko: společně při zajišťování bezpečnosti?

V úvahách o bezpečnosti Evropy je trvale přítomen i ruský faktor. Při posuzování role a vlivu Ruska se často prosazuje ideologický předsudečný přístup, což limituje seriózní analýzy bezpečnostních hrozeb. I přes vnitřně rozpornou roli Sovětského svazu, není možné přenášet tyto

postoje i na současné Rusko. Bývalý náčelník generálního štábu Jiří Šedivý před třemi lety napsal: „Rusové vědí, že jejich čas přijde – tím časem bude okamžik, kdy se začnou ve světě tenčit zásoby energií a kdy ten, kdo bude mít energie, bude mít v rukou zásadní trumfy.“ Tento proces plynule probíhá desítky let, nyní se zintenzivnil. Dvě plynové krize v roce 2006 a v roce 2009 při našem předsednictví v Evropské unii byly varováním, zvláště předvídá-li se jejich pokračování. Rusové mají přitom dostatek odběratelů nejen v Evropě. Jejich zákazníky jsou Čína a Indie, tedy dvě země, které se v příštích pěti dekáдах stanou hegemony ekonomického růstu a jež by již dnes byly schopny spotřebovat v podstatě veškerou ruskou produkci ropy a plynu. Rusko však musí počítat i s tím, že se Evropa díky budoucímu technologickému rozvoji bez jejich plynu a nafty při hledání a využití náhradních zdrojů jednou obejde. Mějme ovšem na paměti, že podle studie „Globální trendy 2025: transformovaný svět“, která byla vydána v listopadu 2008 Národní zpravodajskou radou Spojených států, k přestavbě „tradiční“ energetické architektury nedojde dříve než za 25 let.

Pro Rusko představuje Evropa stále klíčového ekonomického partnera a zdroj technologických inovací. Na druhou stranu může v budoucnu znásobit svůj význam tím, že se více než dnes může stát pro Evropu spojovacím článkem na asijské, čínské a indické trhy. Ekonomická spolupráce může být zárodkem svého druhu „aliance civilizací“, schopné řešit problémy současného krizového světa, mezi které na první místo patří především environmentální hrozby. S tím úzce souvisí i četné úvahy, které se objevily v poslední době o potřebě přehodnocovat tradiční rámec bezpečnostní architektury v transatlantickém a euroasijském prostoru. Vyjádřila to i zpráva společné komise republikánů a demokratů vedené bývalými kongresmany Gary Hartem a Chauckem Hagelem o politice Spojených států vůči Rusku určené pro Kongres a prezidenta Obamu z března 2009 ve které se jasně definuje rámec této nové bezpečnostní architektury. Spojené státy by měly podle zprávy vytvořit se svými evropskými spojenci jasná pravidla pro evropskou a euroasijskou bezpečnost založenou na sdíleném konceptu bezpečnosti, jenž zahrne i ruský pohled. Pravidla musí být realistická, široce podporovaná, vynutitelná a spolu s existujícími institucemi a dohodami by měla vytvářet základ nové regionální architektury. Tento pohled v podstatě sdílí i německý koncept „integrované bezpečnosti“ („vernetzte Sicherheit“) který počítá se Severoatlantickou aliancí jako s fórem politického dialogu mezi Evropou a USA, s posilováním civilního komponentu NATO, tzn. s větším uplatňováním politických, právních a ekonomických nástrojů bezpečnostní politiky a v neposlední řadě s posílenou spoluprací NATO a EU s Ruskem.

Oslabení Spojených států může vést ke globálním změnám

Za prezidenta Bushe Američané stále tíživěji zvládali světovou roli. Přestávali být úspěšní a ztráceli důvěru. Museli si proto uvědomit meze svých možností. Jsou sice jedinou supervelmocí a disponují polovinou světového vojenského potenciálu, Irák a Afghánistán však postupně vyčerpávaly a dále vyčerpávají jejich lidské a finanční zdroje, což mělo vliv na vznik ekonomické krize. Jejich vojenské akce nejsou vždy úspěšné. Korea, Vietnam, Panama, Haiti, Bosna, Kosovo, Afghánistán a Irák jsou příklady amerických vítězství, která se časem proměnila, proměňují nebo promění v prohru. Podobné tomu bylo u 250 válek, které USA vedly. Naprostý úspěch znamenala jen první a zejména druhá světová válka, zvláště podíl na porážce Německa, Itálie a Japonska. Zbylé operace neskončily nastolením demokracie.

Keneth J. Hagan a Ian J. Bickerton v knize *Unintended Consequences* (Nezamýšlené důsledky) napsali: „Náš výzkum ukazuje, že téměř ve všech případech byly výsledky válek

vedených Spojenými státy velice vzdálené původním cílům, vytyčeným před jejich vypuknutím... Ukazuje se, že američtí prezidenti, pokud jejich prohlášení skutečně odrážela stav jejich mysli, velice často zahajovali konflikt s malou znalostí toho, jaké důsledky může přinést.“ Američané vedli nejvíce válek za prosazení svých zájmů spojených s prosazením demokratického režimu, ne za dobytí území. Přesto trvá, co napsali američtí novináři Chris Hedges a Tom Engelhard: „My Američané jsme se po 11. září ztotožnili s představou, že s věcmi lze účinněji pohnout silou. A naši vládcové i četní z nás ji od té doby neopustili. Jako by ani nevadilo, že v Iráku či v Afghánistánu se to neosvědčilo.“

V konečném důsledku se to projevilo i na stavu amerických ozbrojených sil. Předseda sboru náčelníků štábů admirál Mike Mullen nedávno prohlásil, že mise v Iráku a Afghánistánu tak vyčerpaly pozemní vojsko a námořní pěchotu, že nejsou schopny vést vojenské operace vysoké intenzity. I když v USA stoupá nezaměstnanost, což vede ke zvýšenému zájmu o vojenské povolání, přesto musí americká armáda přijímat nové přistěhovalce, jimž má vojenská služba dopomoci k tomu, aby získali americké občanství.

Před Spojenými státy se také objevuje nebezpečí „dedolarizace“ světové ekonomiky. Právě prezident Obama s ním může být konfrontován především ve svém případném druhém prezidentském období, pokud bude znovu zvolen ve volbách v roce 2012. O „dedolarizaci“ stále více usiluje kvůli úpadku americké ekonomické kredibility především Čína a Rusko jí v tom sekunduje. Již jednou citovaný Chris Hedges v této souvislosti napsal, že pokud se tak stane, ztratí USA možnost financovat svůj vojenský rozpočet na úkor jiných zemí, které stačilo „zavalit“ v případě potřeby navíc vytištěnými dolary.

Silný krok k bezpečnostní emancipaci Evropy: Lisabonská smlouva

Úsilí o větší samostatnost Evropy v bezpečnostní a obranné politice má i z těchto důvodů racionální základ. Promítá se to i do tzv. lisabonské smlouvy, která představuje další krok k posílení globální bezpečnostní role Evropské unie. Není proto od věci začít se do těch jejích ustanovení lisabonské smlouvy, která se týkají společné zahraniční, bezpečnostní a obranné politiky EU.

V hlavě V lisabonské smlouvy, která představuje po ratifikaci všemi členskými zeměmi bezpečnostní budoucnost Evropy, jsou obecná ustanovení o vnější činnosti unie a zvláštní ustanovení o společné zahraniční a bezpečnostní politice. V kapitole 1 *Obecná ustanovení o vnější činnosti unie* se v článku 21 se uvádí: 1. Činnost unie na mezinárodní scéně spočívá na zásadách, které se uplatnily při jejím založení, jejím rozvoji a jejím rozšiřování a které hodlá podporovat v ostatním světě: demokracie, právní stát, univerzálnost a nedělitelnost lidských práv a základních svobod, úcta k lidské důstojnosti, zásady rovnosti a solidarity a dodržování zásad Charty Organizace spojených národů a mezinárodního práva. Unie usiluje o rozvíjení vztahů a budování partnerství se třetími zeměmi a mezinárodními, regionálními nebo světovými organizacemi, které sdílejí zásady uvedené v prvním pododstavci. Podporuje vícestranná řešení společných problémů, především v rámci Organizace spojených národů.

Z dalších ustanovení jsou důležitá:

Rozhodnutí Evropské rady o strategických zájmech a cílech unie se vztahují na společnou zahraniční a bezpečnostní politiku a na jiné oblasti vnější činnosti unie. Mohou se týkat vztahů unie s některou zemí nebo regionem, nebo mohou být zaměřena tematicky. Vymezují jejich trvání a prostředky, které mají poskytnout unie a členské státy. Pravomoc unie v otázkách společné zahraniční a bezpečnostní politiky se vztahuje na všechny oblasti zahraniční politiky

a všechny otázky týkající se bezpečnosti unie, včetně postupného vymezení společné obranné politiky, která by mohla vést ke společné obraně.

Společná zahraniční a bezpečnostní politika podléhá zvláštním pravidlům a postupům. Je vymezována a prováděna Evropskou radou a Radou jednomyslně, nestanoví-li smlouvy jinak. Vyžaduje-li mezinárodní situace operativní akci unie, přijme Rada nezbytná rozhodnutí.

V rozhodnutích jsou vymezeny cíle, rozsah, prostředky, které budou unii poskytnuty, podmínky jejich provádění, a je-li to nezbytné, doba trvání.

Společná bezpečnostní a obranná politika je nedílnou součástí společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Zajišťuje unii operativní schopnost, která se opírá o civilní a vojenské prostředky. Unie je může použít pro mise vedené mimo území unie k udržení míru, předcházení konfliktům a k posílení mezinárodní bezpečnosti v souladu se zásadami Charty Organizace spojených národů. Plnění těchto úkolů je založeno na využití schopností poskytnutých členskými státy.

Společná bezpečnostní a obranná politika zahrnuje postupné vymezení rámce společné obranné politiky unie. Ta povede ke společné obraně, jakmile o tom Evropská rada jednomyslně rozhodne. V tomto případě doporučí členským státům přijetí takového rozhodnutí v souladu s jejich ústavními předpisy. Politika unie podle tohoto oddílu se nedotýká zvláštní povahy bezpečnostní a obranné politiky některých členských států a uznává závazky některých členských států uskutečňujících svou společnou obranu v rámci Severoatlantické smlouvy, které vyplývají ze Severoatlantické smlouvy a jsou v souladu se společnou bezpečnostní a obrannou politikou vytvořenou v tomto rámci.

Pro provádění společné bezpečnostní a obranné politiky dávají členské státy unii k dispozici civilní a vojenské schopnosti, aby přispěly k plnění cílů vymezených Radou. Členské státy, které mezi sebou ustavily mnohonárodní síly, je mohou rovněž dát k dispozici společné bezpečnostní a obranné politice.

Členské státy se zavazují, že budou své vojenské schopnosti postupně zdokonalovat. **Pokud se členský stát stane na svém území cílem ozbrojeného napadení, poskytnou mu ostatní členské státy pomoc a podporu všemi prostředky, které jsou v jejich moci, v souladu s článkem 51 Charty Organizace spojených národů.** Tím není dotčena zvláštní povaha bezpečnostní a obranné politiky některých členských států. Závazky a spolupráce v této oblasti jsou v souladu se závazky v rámci Organizace Severoatlantické smlouvy, která zůstává pro ty členské státy, které jsou jejími členy, základem jejich společné obrany a fórem pro její provádění.

Mise, při kterých může unie použít civilní a vojenské prostředky, zahrnují společné akce v oblasti odzbrojení, humanitární a záchranné mise, poradní a pomocné mise ve vojenské oblasti, mise pro předcházení konfliktům a udržení míru, mise bojových sil k řešení krizí včetně misí pro prosazování míru a stabilizačních operací po ukončení konfliktů. Všechny tyto mise mohou přispívat k boji proti terorismu, včetně podpory třetích zemí v boji proti terorismu na jejich území.

Je důvod k obavám?

Na tak závažné změny v evropské bezpečnostní a obranné politice se daly očekávat i kritické reakce. Ty se dostavily a v kostce je asi nejvýrazněji vyjádřil bývalý předseda zahraničního výboru Poslanecké sněmovny a místopředseda Strany svobodných občanů Jiří Payne ve svém blogu na iDnes 25. dubna 2009. Autor vzpomíná, že kdysi se na americkém ministerstvu

zahraničí zeptal, co by se stalo s NATO, kdyby mělo pět členů: USA, Kanadu, Norsko, Turecko a EU. „*Toho dne NATO skončí*,“ řekli mu bez rozmýšlení. Maně se nabízí otázka, zda se zapomnělo, že USA tvoří desítky kdysi samostatných států. A vůbec je paradoxní, že lidé s proamerickou orientací se staví proti podobným sjednocovacím krokům v Evropě. Nebo snad proto, že by se Spojené státy evropské staly vážnými konkurenty USA?

Autor usuzuje, že lisabonskou smlouvou přecházejí kompetence v obraně z členských států na EU, kdy „*unie vede společnou zahraniční a bezpečnostní politiku*“. Nebo podle článku 22, odst. 2 písm. a) chce unie „*chránit své hodnoty, základní zájmy, svou bezpečnost, nezávislost a celistvost*“. Stanoví se i konkrétní postupy „*o strategických zájmech a cílech*“ rozhoduje Evropská rada (čl. 22 odst. 1), a to výhradně na návrh vysokého představitele nebo komise.

Jednotlivý členský stát tedy podle něho nemá ani právo konkrétně nic navrhnout, může jen požadovat zařazení diskuze na pořad jednání rady. Článek 23 konstatuje, že pravomoci EU se vztahují na všechny otázky týkající se bezpečnosti. Nikdo nesmí mít jiný názor, protože čl. 23. 3. stanoví, že „*Členské státy aktivně a bezvýhradně podporují zahraniční a bezpečnostní politiku unie ... a respektují činnost unie v této oblasti*“, a přikazuje se, že členské státy se „*zdrží jakéhokoli jednání, které je v rozporu se zájmy unie*“ (čl. 23 odst. 3).

Severoatlantická smlouva, která ustanovuje zrod NATO, uvádí: „*Každá ze smluvních stran prohlašuje, že žádné její současné platné mezinárodní závazky vůči kterékoli jiné smluvní straně nebo kterémukoli třetímu státu nejsou v rozporu s ustanoveními této smlouvy, a zavazuje se, že nepřijme žádný mezinárodní závazek, který by byl s touto smlouvou v rozporu.*“ (článek 8).

Protože lisabonská smlouva znamená bezvýhradný závazek v oblasti bezpečnosti vůči třetí straně, kterou je Evropská unie, představuje podle úsudku autora porušení Severoatlantické smlouvy a dnem ratifikace lisabonské smlouvy NATO končí. Takový je jeho soud.

K tomu připojuje, že lord Ismay, první generální tajemník NATO, kdysi v dobách studené války charakterizoval podstatu NATO prostou a slavnou frází: „*To keep the Russians out, the Americans in, and the Germans down.*“ Tedy udržet Rusko mimo Evropu, udržet americkou přítomnost v Evropě a Německo mimo oblast rozhodujícího vlivu. Pokud použijeme tuto terminologii na Evropskou unii, můžeme o EU říci podle Payneho, že chce „*to keep the Americans out, the Russians in, and the Germans up.*“ Tedy vyhnat Američany, prohloubit spolupráci s Ruskem a zajistit Německu vedoucí úlohu.

Rozhodnutí nadále si svou bezpečnost řešit bez USA bude podle Jiřího Payna členské státy stát nepředstavitelné peníze a bude trvat mnoho desetiletí, než EU dosáhne stejné bezpečnosti, jakou měla doposud. NATO a EU jsou pro něho konkurenti a nemohou existovat vedle sebe, nesledují stejné zájmy, dokonce naopak prosazují zájmy protichůdné. Přichází i s argumentem, že Jean Monnet, autor mocenského systému EU popírajícího demokratické zásady, jinak řečeno systému s neodstranitelným demokratickým deficitem, kdysi napsal: „*Plně jsem si uvědomil sílu státu, který může říci ne mezinárodnímu orgánu, jenž nemá žádnou nadnárodní moc. Dobrá vůle nestačí, je třeba mít mezinárodní zákony a instituce, je třeba překonat mezinárodní egoismus a zrušit právo národního veta, které je jeho nejhlubší příčinou.*“ Monet vedl nesmířitelný boj proti suverenitě evropských států, kdežto lisabonská smlouva podle Payna završí jeho totalitní vizi států bez suverenity. Znovu se tu nabízí replika, zda tomu daleko vážněji není ve Spojených státech jako společenství 51 států, a přesto nebo právě proto jsou supervelmocí. A Evropa na nich bezpečnostně parazituje, což by autor jako příznivec USA měl spíše odsoudit.

Lisabonskou smlouvou končí podle autora epocha demokracie v Evropě, končí NATO, které si kladlo za cíl „*posilování svých svobodných institucí*“ a „*lepší porozumění zásadám, na nichž*

jsou tyto instituce založeny“, ochranu suverenity svých členů. Lisabonská smlouva těmto zásadám odporuje, nejenom textem smlouvy, ale samotnou svou podstatou. Proto nemůže vedle sebe existovat NATO a EU po ratifikaci této smlouvy. Hodnotové systémy těchto dvou institucí jsou nejenom jiné, ale jsou protichůdné. Společná obrana má smysl jedině tam, kde státy sdílejí stejné hodnoty a mají stejná rizika. Deset let našeho členství v NATO bude podle něho patřit k nejkrásnějším obdobím našich dějin.

Uvažujme střizlivě, věcně a v delší perspektivě

Paynovu kritické stanovisko je krajní, nicméně zastává je mnoho odpůrců lisabonské smlouvy včetně prezidenta České republiky a vrchního velitele ozbrojených sil Václava Klause. Signalizuje i potřebu diskuze o evropské bezpečnostní architektuře a strategii, která se sice vede, ale sporadicky. Zahraniční a zejména bezpečnostní politika Evropské unie je stále na okraji zájmu. Evropské země sice mají stále velké armády, ale náklady na jejich udržování a modernizaci klesají nejen relativně, ale i absolutně. Zvláště ve srovnání s USA. Zde je ale třeba podotknout, že na Bushovu preventivní strategii preemptivního typu bylo vynaloženo příliš mnoho prostředků vzhledem k dosaženým výsledkům. Nový americký prezident Barack Obama má s vojenským rozpočtem za ekonomické krize problém: signalizuje to fakt, že v roce 2009 mají dosáhnout vojenské výdaje, včetně konfliktů v Iráku a Afghánistánu 662 miliard dolarů, přičemž v roce 2010 to bude o pouhé dvě miliardy dolarů více, což znamená jejich faktické zmrazení. Je zřejmé, že za Baracka Obamy musí USA vědomě či pod tlakem upustit od realizace americké bezpečnostní strategie, která byla přijata v roce 2002 jako reakce na 11. září 2001 se zjevně preemptivními záměry. Evropská unie sice má bezpečnostní strategii, je to však stále spíše politická deklarace než skutečná strategie. Severoatlantická aliance na novou strategii stále čeká – měla by být přijata v prosinci 2010 na summitu v Lisabonu.

Potřeba vzájemných bezpečnostních vztahů mezi Evropou a Spojenými státy má ale stále svou důležitost, a to i po schválení lisabonské smlouvy. Je ale zřejmé, že postupně bude docházet ke změně „rovnováhy moci“ uvnitř NATO, kde dosud jednoznačně dominovaly USA, a že dojde k posílení evropského pilíře Aliance, posílení bezpečnostní emancipace a odpovědnosti Evropy. Ta vzroste i díky prohlubování americké orientace na asijsko-pacifický bezpečnostní prostor a na vojenskou spolupráci s Japonskem, Jižní Koreou a Austrálií. Ubránit se bez Američanů s vlastními bezpečnostními, obrannými a vojenskými kapacitami se bude pro Evropu stále více stávat zásadním postulátem. Mysleme na to i při koncipování dlouhodobých výhledů a vizí české bezpečnostní politiky.

*Práce vznikla v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841
Rozvoj české společnosti v Evropské unii: rizika a výzvy.*

Použitá literatura:

- BALABÁN, M., RAŠEK, A. *Nezápadní aktéři světové bezpečnosti* (text připravený k vydání v nakladatelství Karolinum, 2009).
- DAALDER, I., LINDSAY, M. *American foreign policy and transatlantic relations in the age of global politics*. Washington: Brookings Institution, 2003, s. 91-103.
- DAALDER, I., LODAL, J. The Logic of Zero. Toward a World Without Nuclear Weapons. *Foreign Affairs*, November/December 2008, s. 80-95.
- EICHLER, J. *Evropa a USA v boji proti terorismu a za mezinárodní bezpečnost*. [Pracovní studie, 2007].

- EICHLER, J. *Globální terorismus*. [Pracovní verze studie připravovaná do tisku, 2009].
- HAGAN, K. J., BICKERTON, I. J. *Unintended Consequences*. London: Reaction Books, 2007.
- KALDOR, M. *New and Old Wars: Organised Violence in a Global Era*. Cambridge: Polity, 2001.
- KREJČÍ, O. USA: Změna zahraniční politiky. *Pro a proti*. Praha 3/2009.
- LINDLEY-FRENCH, J. The use of force: Western military power in crisis. *International Herald Tribune*, 26-27. 8. 2006.
- LINDSTRÖM, G. Terrorism: European myths and realities. In *Shift or Rift. Assessing US/EU relations after Iraq*. European Union Institut for Security Studies. Paris: Transatlantic Book, 2003, s. 231-250.
- PAYNE, J. Lisabonskou smlouvou skončí NATO, *iDnes* 25. 4. 2009, neviditelný pes.cz, 27.4.2009.
- ŠEDIVÝ, J. Založí Čína s Ruskem nové NATO? *MF Dnes* 4. 9. 2007, s. A11.
- A Human Security Doctrine for Europe*. Barcelona 2004, <http://www.lse.ac.uk/Depts/global/humanseccconcept.htm> V českém překladu k dispozici v *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, s. 15-39.
- A Secure Europe in a Better World: European Security Strategy*. Brussels, 12 December 2003. V českém překladu k dispozici v *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2007, s. 7-14.
- Evropa 2010. Evropská komise, Útvar perspektivních studií. *Scénáře Evropa 2010. Pět možných představ o evropské budoucnosti*. Gilles Bartrand (koordinátor), Anna Michalski, Lucio R. Pench. Pracovní verze, červenec 1999.
- Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 3rd Edition, Oxford: Oxford University Press, 2004.
- Global Trends 2025: The National Intelligence Council's 2025 Project* www.dni.gov/nic/NIC_2025_project.html.
- The National Security Strategy of the United States of America*. September 2002, <http://www.informationclearinghouse.info/article2320.htm>.
- The Right Direction for U.S. Policy Toward Russia. A Report from the Commission on U.S. Policy Toward Russia*. <http://209.85.129.132/search?q=cache:2ppgxy7xbMAJ:www.nixoncenter.org/RussiaReport09.pdf+-The+Right+Direction+for+US+policy+toward+Russia&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>.
- Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007*.
- <http://eur-lex.europa.eu/J30Html.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>.

Můžete stručně zhodnotit současný stav a perspektivy výzkumné a vývojové základny AČR?

(...) Cílem příštího období pak bude především další zvýšení potenciálu uvedených institucí, zejména při řešení projektů obranného výzkumu a vývoje. Univerzita obrany jistě bude v dalším období základnou jak k dosahování významných výsledků v této oblasti, tak i moderním prostředím pro formování a výchovu nových výzkumných pracovníků. Uvedené subjekty se rozvíjejí tak, aby byly schopny řešit problematiku především z hlediska využitelnosti pro naplňování strategických cílů a rozvoj klíčových schopností rezortu MO. Důraz bude kladen na dosahování excelentních výsledků na evropské nebo dokonce na světové úrovni. Současně bude vyvíjen tlak, aby řešitelské kolektivy byly zapojeny do mezinárodní spolupráce ve výzkumu a vývoji na světové úrovni. Při stanovování priorit rozvoje uvedených institucí bude rezort MO vycházet z potřeb a praxe a prognózy rozvoje jednotlivých oblastí definovaných odpovědným uživatelem. Rezort MO jako poskytovatel prostředků na obranný výzkum a vývoj bude také důsledně dbát na praktické uplatnění požadovaných výsledků u všech končících projektů.

**Generálporučík Vlastimil Pícek,
náčelník Generálního štábu AČR
Rok 2009 jsem označil rokem stabilizace Armády ČR
Czech Defence Industry & Security Review, 2/2009**